

بررسی میزان انجام آزمایشات غربالگری سرطان‌های پستان و دهانه‌ی رحم در میان متخصصین زنان و مامایی

دکتر قدسیه علوی^۱، دکتر جواد حسینی نژاد^۲، دکتر آسیه سادات فتاحی معصوم^{۳*}، دکتر محمدتقی شاکری^۴

۱. استاد گروه زنان و زایمان، دانشگاه علوم پزشکی مشهد، مشهد، ایران
۲. دستیار تخصصی مغز و اعصاب، دانشگاه علوم پزشکی مشهد، مشهد، ایران
۳. استادیار گروه جراحی، دانشگاه علوم پزشکی مشهد، مشهد، ایران
۴. دانشیار گروه آمار زیستی، دانشگاه علوم پزشکی مشهد، مشهد، ایران

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۸۸/۷/۲

تاریخ دریافت: ۱۳۸۷/۱۱/۲۴

خلاصه

مقدمه: آزمایشات غربالگری سرطان‌های دستگاه تناسلی زنان و پستان، توانسته است کاهش قابل توجهی در میزان بروز و نیز مرگ و میر این سرطان‌ها ایجاد نموده و تا حدی در پیشرفت درمان نیز مؤثر باشد. میزان انجام آزمایشات غربالگری سرطان‌های دهانه‌ی رحم و پستان در بین متخصصین زنان و مامایی می‌تواند بازتابی آگاهی دهنده نسبت به اهمیت این آزمایش‌ها و میزان استفاده از آن در میان عموم باشد. مطالعه با این هدف شکل گرفت تا بتواند به عنوان ملاکی برای قضاوت درباره‌ی میزان آگاهی و اهمیت دادن زنان به انجام این آزمایشات قرارگیرد.

روش کار: این مطالعه به صورت مقطعی و پس از طراحی یک پرسشنامه ۸ قسمتی شامل سؤالات بسته انجام گردید. تعداد ۱۳۶ نفر از متخصصین و دستیاران تخصصی زنان و زایمان شرکت کننده در یک کنگره‌ی زنان و مامایی از هفت دانشگاه علوم پزشکی مختلف (مشهد، تهران، شیراز، تبریز، کرمان، ارومیه، اصفهان) انتخاب و مطالعه بر روی آن‌ها انجام گردید و سپس نتایج توسط نرم افزار SPSS 11 مورد تجزیه و تحلیل آماری قرارگرفت.

یافته‌ها: در میان ۱۳۶ شرکت کننده، ۱۲ نفر به علت اطلاعات ناقص، از مطالعه حذف گردیدند. ۱۱۵ نفر متخصص زنان زایمان و ۹ نفر دستیار رشته‌ی زنان بودند. ۴۰ نفر زیر ۴۰ سال و ۸۴ نفر بالای ۴۰ سال سن داشتند و میانگین سنی ۴۳/۱ سال به دست آمد. تنها ۳۴/۷٪ از افراد عادی و ۴۶/۷٪ از گروه پرخطر، خودآزمایی ماهانه‌ی پستان را انجام می‌دادند، ۱۱/۸٪ از جمعیت مورد مطالعه و ۲۷/۱٪ از گروه پرخطر ماموگرافی منظم و سالانه داشتند. درمورد انجام پاپ اسمیر، تنها ۱۷/۸٪ پاپ اسمیر سالیانه انجام می‌دادند و ۲۹٪ آنان تاکنون حتی یک بار هم پاپ اسمیر نداشتند. در مجموع ۴/۸٪ شرکت کنندگان آزمایشات غربالگری لازم برای دهانه‌ی رحم و پستان را به طور کامل انجام داده و ۹۵/۲٪ از این روش‌ها استفاده نکرده بودند.

نتیجه‌گیری: میزان غربالگری سرطان پستان و دهانه‌ی گردن رحم، بین متخصصین زنان که نقش عمده در آگاهی دادن به بیماران و جامعه دارند، حتی در بین گروه پرخطر، کم تر از حد مورد انتظار است؛ لذا لزوم توجه بیش تر به برنامه های غربالگری و تغییر نگرش‌ها در این زمینه حس می‌شود.

کلمات کلیدی: تست غربالگری؛ سرطان پستان؛ سرطان گردن رحم؛ متخصص زنان و زایمان

* نویسنده مسؤول مکاتبات: دکتر آسیه سادات فتاحی معصوم؛ مشهد، دانشگاه علوم پزشکی مشهد، بیمارستان قائم، مرکز تحقیقات جراحی؛
نمبر: ۰۵۱۱ - ۸۴۱۷۴۵۰؛ پست الکترونیک: fattahima@mums.ac.ir

مقدمه

مسئله‌ی غربالگری در دنیای پزشکی امروز، ارزش فراوانی پیدا کرده است و توانسته عامل مهمی برای نجات انسان از کابوسی وحشتناک به نام سرطان باشد. آسان، ارزان و در دسترس بودن این روش‌ها و نیز نتایج فوق‌العاده‌ی آن در کاهش آمار ابتلا به سرطان و کاهش شدت و درجه‌ی سرطان‌ها در هنگام کشف آن‌ها، اهمیت این تست‌ها را نشان می‌دهد (۱).

در دهه‌های گذشته، کشف آزمایشات غربالگری سرطان‌های دستگاه تناسلی زنان و سرطان پستان توانسته یک کاهش چشمگیر در میزان شیوع، بروز و مرگ و میر این سرطان‌ها ایجاد نموده (۲) و پیشرفت درمانی این بیماری‌ها را تا حد زیادی افزایش دهد. نتایج به دست آمده در استفاده از آزمایشات غربالگری در بیماری‌های زنان و پستان، نسبت به آزمایشات غربالگری سایر سرطان‌ها، فاحش‌تر و قابل ملاحظه‌تر بوده و کارایی بیش‌تری از خود نشان داده است (۳).

از طرفی درباره‌ی میزان انجام آزمایشات غربالگری سرطان‌های دهانه رحم و پستان در کشور خودمان اطلاعات کمی موجود است. بررسی میزان انجام آزمایشات غربالگری سرطان‌های دهانه‌ی رحم و پستان در میان متخصصین محترم زنان و زایمان می‌تواند بازتابی آگاهی‌دهنده به جامعه نسبت به اهمیت این آزمایش‌ها و میزان استفاده از آن‌ها در میان عموم مردم باشد. به این ترتیب مطالعه ذیل با این هدف شکل گرفت که از میزان غربالگری سرطان در بین متخصصین زنان، که در آموزش و آگاهی‌دادن به جامعه نقش بسیار عمده‌ای دارند، اطلاع حاصل شود؛ خصوصاً این که مطالعه‌ی مشابهی که جمعیت هدف آن، پزشکان و متخصصان باشند یافت نشد.

روش کار

این مطالعه به صورت مقطعی و پس از طراحی یک پرسشنامه‌ی هشت قسمتی شامل سؤالات بسته (دارای پاسخ‌های مشخص) انجام گردید. در مجموع تعداد ۱۳۶ نفر از متخصصین و دستیاران تخصصی زنان و زایمان، از بین شرکت‌کنندگان در یک کنگره زنان، مامایی و

متخصصین از دانشگاه‌های علوم پزشکی مشهد، تهران، شیراز، تبریز، کرمان، ارومیه و اصفهان در این مطالعه شرکت کردند.

از میان ۱۳۶ پرسشنامه‌ی برگشت داده شده، تعداد ۱۲ عدد به علت داشتن اطلاعات ناقص و نیز مخدوش بودن، از مطالعه حذف گردیدند و تنها پرسش‌نامه‌هایی که حاوی پاسخ‌های متناسب با پرسش‌ها بود، ملاک مطالعه‌ی ما قرار گرفت. سپس نتایج به دست آمده به صورت داده‌های عددی و کدبندی شده وارد رایانه شد و توسط نرم‌افزار SPSS 11 مورد تجزیه و تحلیل آماری قرار گرفت و نتایج به شکل فراوانی، جداول و نمودارها بیان شد.

نتایج

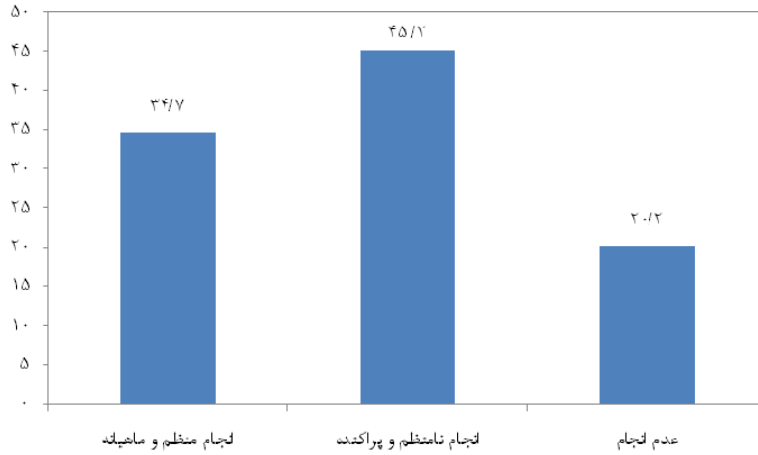
از مجموع شرکت‌کنندگان، ۹ نفر واجد درجه علمی دستیار و ۱۱۵ نفر، متخصصین زنان و زایمان بودند.

هم‌چنین تعداد ۴۰ نفر از شرکت‌کنندگان، سن زیر ۴۰ سال و ۸۴ نفر دیگر بالای ۴۰ سال داشتند؛ میانگین سنی افراد شرکت‌کننده، ۴۳/۱ سال به دست آمد.

همان‌طور که در نمودار آمده است، تنها ۳۴/۷٪ شرکت‌کنندگان، خودآزمایی را به صورت ماهیانه و منظم انجام داده بودند و تقریباً دو برابر این مقدار یعنی ۶۵/۳٪ به صورت نامنظم و پراکنده انجام داده و یا اصلاً انجام نداده بودند. این آمار به صورت دقیق‌تر به سه گروه و به قرار زیر تقسیم شد (نمودار ۱)؛

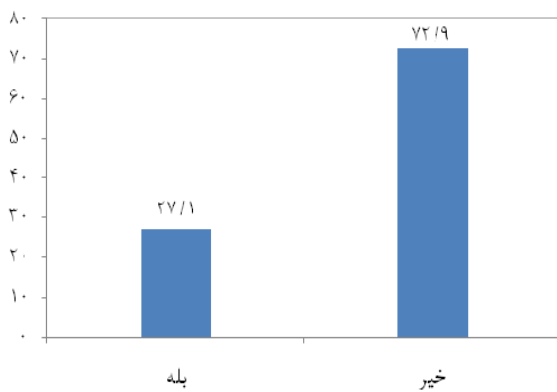
- ۱- گروهی که خودآزمایی را به صورت منظم و ماهانه انجام داده بودند (۳۴/۷٪).
- ۲- گروهی که خودآزمایی را به صورت نامنظم و پراکنده انجام داده بودند (۴۵/۲٪)
- ۳- گروهی که این خودآزمایی را انجام نداده بودند (۲۰/۱٪)

از مجموع ۱۲۴ نفر شرکت‌کننده، تعداد ۱۵ نفر دارای معیارها و عوامل خطر برای سرطان پستان بودند و جزو گروه پرخطر برای این سرطان محسوب می‌شدند و ۱۰۹ نفر دیگر در گروه پرخطر نبودند. به عبارت دیگر، ۱۲/۱٪ شرکت‌کنندگان برای سرطان پستان جزو طبقه‌ی پرخطر محسوب می‌شدند.

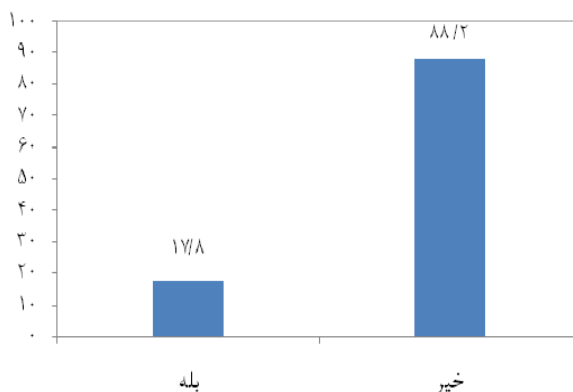

نمودار ۱- توزیع درصد انجام ماموگرافی در سه گروه متخصصین زنان شرکت کننده در طرح بررسی میزان غربالگری سرطان های پستان و گردن رحم

۱۷/۸٪ شرکت کنندگان پاسخ مثبت داده بودند و ۸۲/۲٪ از آن ها، به صورت منظم و سالیانه این آزمایش را استفاده نکرده اند (نمودار ۳).

نمودار ۲- ماموگرافی منظم در گروه پرخطر برای سرطان پستان در بین شرکت کنندگان طرح غربالگری سرطان های پستان و دهانه رحم، در بین متخصصین زنان

نمودار ۳- میزان انجام و عدم انجام پاپ اسمیر، به صورت منظم و سالیانه در شرکت کنندگان طرح غربالگری سرطان های پستان و دهانه رحم در بین متخصصین زنان

در گروه پرخطر برای سرطان پستان، تنها ۴۶/۷٪ از افراد، خودآزمایی را به صورت ماهانه و منظم انجام می دادند و ۵۳/۳٪ دیگر علی رغم اطلاع از این که در گروه پرخطر قرار دارند، به صورت نامنظم و پراکنده، این معاینه را انجام می دادند.

تقسیم بندی فوق در افرادی که در گروه پرخطر نبودند، به این صورت بود که ۳۳٪ موارد، انجام خودآزمایی ماهانه و منظم داشتند، ۴۴٪ موارد آن را به صورت نامرتب و پراکنده انجام می دادند و ۲۳٪ دیگر تا زمان انجام این خودآزمایی معاینه را انجام نداده بودند. در گروه بالای ۴۰ سال که ماموگرافی به صورت روتین و به عنوان تست غربالگری استفاده می شود، در جمعیت مورد مطالعه ای ماه، تنها ۱۱/۸٪ این تست را انجام داده بودند و ۸۸/۲٪ از این گروه، ماموگرافی منظم و سالانه نداشتند.

این آمار در گروه پرخطر برای سرطان پستان اندکی متفاوت بود، به این صورت که ۲۷/۱٪ این افراد از ماموگرافی منظم و سالانه سود می بردند. اما هم چنان ۷۲/۹٪ این افراد، از چنین روشی استفاده نکرده بودند (نمودار ۲).

در پاسخ به این سؤال که علت عدم انجام خودآزمایی و ماموگرافی در گروه پرخطر چه بوده است دو پاسخ عمده وجود داشت و نتایج به دست آمده گویای این بود که ۷۸/۴٪ این افراد، گزینه کم توجهی و سهل انگاری را انتخاب کرده بودند و ۱۵/۴٪ نیز نداشتن وقت کافی را علت عدم استفاده خود از این روش ها می دانستند. در مورد انجام منظم و سالیانه ای پاپ اسمیر نیز، تنها

درمورد این که آیا تاکنون حداقل یک بار پاپ اسمیر انجام داده اید، ۷۱٪ شرکت کنندگان جواب "بله" را انتخاب کرده و ۲۹٪ دیگر تا آن زمان، حتی یک بار نیز این روش غربالگری را انجام نداده بودند.

این آمار به صورت اختصاصی در جمعیت زیر ۴۰ سال نیز محاسبه شده که ۵۲٪ این افراد حداقل یک بار پاپ اسمیر انجام داده بودند؛ ولی ۴۸٪ دیگر حتی یک بار هم از این روش استفاده نکرده بودند. در مجموع، علل عدم انجام آزمایشات غربالگری در متخصصین زنان و زایمان به صورت ذیل بدست آمد:

جدول ۱- علل عدم انجام آزمایشات غربالگری در متخصصین زنان و زایمان، به صورت منظم و سالیانه در شرکت کنندگان طرح غربالگری سرطان های پستان و دهانه رحم در بین متخصصین زنان

گزینه انتخاب شده توسط شرکت کننده	درصد
عدم اعتقاد علمی به این روش های غربالگری	۱۱/۸٪
کم توجهی و سهل انگاری	۵۷/۱۸٪
نداشتن وقت کافی	۲۱/۱٪
عدم تمایل جهت معاینه توسط همکاران	۱۹/۳٪

در نهایت و در جمع بندی کل موارد فوق، تعداد ۶ نفر (یعنی فقط ۴/۸٪ شرکت کنندگان) آزمایش های غربالگری فوق الذکر را به طور کامل انجام داده بودند. ۱۱۸ نفر دیگر یعنی ۹۵/۲٪ شرکت کنندگان از این روش ها به صورت دقیق برای خودشان استفاده نکرده بودند.

بحث

هیچ شکی نیست که تست های غربالگری سرطان ها، تاثیرات قابل ملاحظه ای در کاهش آمار مرگ و میر سرطان ها و یاعوارض آن ها داشته است. این مسأله ناشی از تشخیص زودرس و به موقع سرطان ها در مراحل ابتدایی و قابل درمان آن هاست و می تواند جان بیمار را نجات داده و حالت انتظار برای مرگی دردناک را به امیدواری برای ادامه زندگی تبدیل کند. آمارهای مربوط به کشورهایی که این آزمون های غربالگری را در سطح وسیع مورد استفاده قرار داده اند، حاکی از موفقیت آن ها بوده است (۶-۲). از طرف دیگر مهم ترین

گروه مسؤول ترویج و گسترش فرهنگ استفاده از آزمون های غربالگری در سطح جامعه، گروه پزشکان و به ویژه متخصصین زنان و زایمان (در غربالگری های مربوطه) هستند که به عنوان رهبر و هدایت کننده ی این تیم آگاهی دهنده عمل می کنند. اما نتایج به دست آمده از این مطالعه، بسیار ضعیف بوده و نشان می دهد که کم تر از ۵٪ متخصصین محترم زنان و زایمان درمورد خودشان این آزمایشات را اعمال کرده اند و بیش از ۹۵٪ آن ها - هر یک به دلیلی - از انجام این روش ها غفلت نموده اند، که این خود یک نکته ی هشدار دهنده برای کلیه ی همکاران زنان مامایی و کادر بهداشتی - درمانی می باشد. نتایج، وقتی تأسف بار تر است که بیش از ۱۲٪ شرکت کنندگان در این مطالعه - که جزو جامعه ی متخصصین زنان و زایمان هستند - دارای شرایط پرخطر برای سرطان پستان هستند و باز، بیش از نیمی از این افراد، علی رغم اطلاع از پرخطر بودن خودشان، آزمایشات غربالگری را به صورت صحیح و منظم انجام نمی دهند. با این وضعیت، از عموم جامعه چه انتظاری می توان داشت؟

در پایان می توان گفت که اطلاع رسانی و ایجاد انگیزه ی بیش تر در متخصصین زنان و زایمان جهت انجام روش های غربالگری برای خودشان و توصیه ی اکید به مراجعه کنندگان شان، امری لازم و ضروری است. زیرا ابتدا بایستی از خود شروع نمود و سپس به دیگران و افراد سالم تذکر و تعلیم داد. به ویژه این که سرطان دهانه ی رحم در ایران، شایع و نیز سرطان پستان، شایع ترین سرطان در زنان است و حدود ۱/۳ موارد سرطان در خانم ها را شامل می شود و پس از سرطان ریه، دومین علت مرگ ناشی از سرطان در زنان می باشد و میزان بروز آن نسبت به سال های گذشته، در حال افزایش است. لذا مسأله ی غربالگری برای سرطان های دهانه ی رحم و پستان از اهمیت ویژه ای برخوردار بوده و هست (۷ و ۸). خصوصاً که در گزارش انجمن سرطان آمریکا در سال ۲۰۰۹، مهم ترین عاملی که در افراد، برای غربالگری انگیزه ایجاد می کرده، توصیه از طرف پزشک و یا افراد سیستم بهداشتی بوده است (۹). هم چنین در مطالعه حیدری و اله وردی پور،

دست‌اندرکاران سیستم بهداشتی کشور، خصوصاً متخصصین محترم نیاز دارد.

نتیجه‌گیری

مطالعه‌ی حاضر نشان داد که میزان غربالگری سرطان پستان و دهانه‌ی گردن رحم بین متخصصین زنان که نقش عمده در آگاهی دادن به بیماران و جامعه دارند، حتی در بین گروه پرخطر، اندک است. لذا اطلاع‌رسانی از طریق این مطالعه و انجام مطالعات کامل‌تر مشابه و به نوعی ایجاد انگیزه بیش‌تر در متخصصین زنان و زایمان برای انجام روش‌های غربالگری و توصیه‌ی اکید به افراد مراجعه‌کننده و ترغیب زنان جامعه به این کار، امری ضروری و لازم است. در این راستا مراکز بهداشتی-درمانی نیز جایگاهی مهم در آموزش دارند.

تشکر و قدردانی

در پایان از کلیه‌ی همکاران متخصص زنان و زایمان و دستیاران گرامی از دانشگاه‌ها و شهرهای مختلف کشور که در تکمیل پرسش‌نامه‌ها، ما را یاری نمودند و هم‌چنین از سرکارخانم اکرم مشتاقی که در تنظیم و تایپ‌نهایی این مطالعه، زحماتی متقبل شدند، کمال تشکر و قدردانی را داریم.

ناآگاهی یا عدم آگاهی کافی، از عواملی بوده که باعث مشارکت کم‌تر در برنامه غربالگری شده است (۵ و ۱۰). از دیگر عوامل مؤثر در غربالگری سرطان سرویکس، نژاد و خصوصیات اجتماعی در کشورهای مهاجر پذیر بوده (۱۱ و ۱۲) که نیاز به آموزش خاص- بسته به شرایط فرهنگی جامعه- را می‌رساند.

مسلماً این طرح به عنوان آغاز کاری با هدف نشان دادن اهمیت غربالگری و توجه دادن به همکاران پزشکی برای تغییر باور و الگوی آموزش بیمار انجام شده است. ممکن است مطالعه حاضر، نمونه‌ی کل جامعه نباشد. لذا با توجه به جدید بودن طرح، نیاز به بررسی بیش‌تر با حجم بالاتری از نمونه‌ها و نیز مقایسه‌ی مورد شاهد با گروه زنان جامعه می‌باشد که امیدواریم در طرح‌های آتی بتوانیم انجام دهیم.

هم‌چنین پیشنهاد می‌شود مطالعات برای سایر سرطان‌های شایع بین متخصصین انجام شود تا اطلاعات دقیق‌تری از وضع موجود، به دست آید. هم‌چنین برای اطلاع‌رسانی بهتر، نتایج در مجلات و کنگره‌های پزشکی و در صورت امکان در رسانه‌های جمعی با تأکید بر اهمیت غربالگری، منعکس شود. در انتها یادآور می‌شویم که ایجاد برنامه‌ی منظم و مدون غربالگری سرطان، به همکاری کلیه‌ی

منابع

1. NHS cancer screening program. Breast screening: the facts [Online]. 2009 [cited 2009 Feb 10]; [12 screen]. Available from:
URL: <http://www.cancerscreening.nhs.uk/breastscreen/publications/nhsbsp-the-facts-english-2009.pdf>
2. American cancer society (ACS). The national breast and cervical cancer early detection program (NBCCEDP) [Online]. 2009 Sep 22 [cited 2009 Feb 10]; [9 screen]. Available from:
URL: http://www.cancer.org/docroot/PED/content/PED_1_5X_CDC_Collaboration.asp
3. Centers for Disease Control and Prevention. Cancer Prevention and Control [Online]. 2009 [cited 2009 Feb 10]; Available from:
URL: <http://www.cdc.gov/cancer/>
4. Dinshaw K, Mishra G, Shastri S. Determinants of compliance in a cluster randomized controlled trial on screening of breast and cervix cancer in Mumbai, India. *Oncology* 2007;73(3-4):154-61.
5. Heidari Z, Mahmoudzadeh-sagheb HR, Sakhavar N. Breast cancer screening knowledge and practice among women in southeast of Iran. *Acta Medica Iranica* 2008;46(4):321-8.
6. Speroff L, Mar CA, Frit Z. *Clinical gynecologic endocrinology and infertility*. 7th ed. Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins; 2005. p.612.
7. Carranza-lira S, Gooch AL, Saldivar N, Osterwalder MS. Climacteric symptom control after the addition of low dose esterified conjugated estrogen to raloxifene standard doses. *Int J Fertile Womens Med* 2007;52(2-3):93-6.
8. Berek JS. *Berek and Novak gynecology*. 14 ed. Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins; 2007. p.1608.

9. Smith RA, Cokkinides V, Brawley OW. Cancer screening in the united states, 2009: a review of current American cancer society guidelines and issues in cancer screening. *CA Cancer J Clin* 2009;59(1):27-41.
10. Allahverdipour H, Emami A. Perceptions of cervical threat, benefits and barriers of Papanicolaou smear screening programs for women in Iran. *Women Health* 2008;47(3):23-37.
11. Samuel PS, Pringle JP, James NW 4th, Fielding SJ, Fairfield KM. Breast, cervical and colorectal cancer screening rates among female Cambodian, Somali and Vietnamese immigrants in the USA. *Int J Equity Health* 2009;8:30.
12. Moser K, Patnick J, Beral V. Inequalities in reported use of breast and cervical screening in great Britain: analysis of cross sectional survey data. *BMJ* 2009;338:b2025.